

شناسایی عوامل مؤثر بر درونی‌سازی ارزش‌های اخلاقی در آموزش غیررسمی دینی

۱. ندا اسلامی؛ گروه فقه‌العبادات، دانشگاه مذاهب اسلامی، تهران، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: n.eslami56@yahoo.com

چکیده

هدف از این پژوهش، شناسایی عوامل مؤثر بر درونی‌سازی ارزش‌های اخلاقی در آموزش غیررسمی دینی و تبیین ابعاد و مؤلفه‌های مرتبط با این فرایند در بستر فرهنگی ایران است. این مطالعه با رویکرد کیفی و روش تحلیل مضمون انجام شد. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ۲۰ نفر از مربیان، متریان و فعالان حوزه آموزش دینی در شهر تهران گردآوری شد. مشارکت کنندگان به صورت هدفمند و با تنوع تجربی انتخاب شدند و فرایند جمع‌آوری داده‌ها تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار Nvivo و کدگذاری سه‌مرحله‌ای (باز، محوری و گزینشی) استفاده شد. تحلیل داده‌ها به شناسایی سه مقوله اصلی شامل «عوامل ارتباطی و انسانی»، «ساختارهای زمینه‌ای و محیطی» و «مؤلفه‌های درونی فرد مرتبی» منجر شد. در ذیل این مقوله‌ها، ۱۵ زیرمقوله و بیش از ۶۰ کد مفهومی استخراج شد. تعامل چهره‌به‌چهره، شخصیت مربی، تجربه‌های زیسته، فضای غیررسمی، پیوست فرهنگی و آمادگی روانی از جمله مؤثرترین عوامل در فرایند درونی‌سازی شناخته شدند. درونی‌سازی موفق ارزش‌های اخلاقی نیازمند تعامل انسانی عمیق، محیط تربیتی معنادار و آمادگی شناختی-عاطفی در متریان است. آموزش غیررسمی دینی، در صورت بهره‌گیری از عناصر فرهنگی و ارتباطی مناسب، می‌تواند نقش مؤثری در تثبیت ارزش‌های اخلاقی ایفا کند.

کلیدواژه‌گان: درونی‌سازی ارزش‌ها؛ آموزش غیررسمی دینی؛ تربیت اخلاقی؛ تعامل مربی و مرتبی؛ تحلیل مضمون

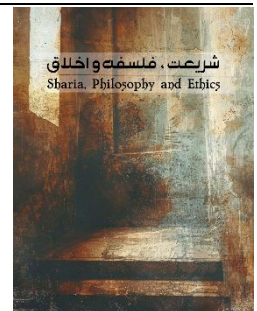
شیوه استناددهی: اسلامی، ندا. (۱۴۰۳). شناسایی عوامل مؤثر بر درونی‌سازی ارزش‌های اخلاقی در آموزش غیررسمی دینی. *شریعت، فلسفه و اخلاق*، ۲(۴)، ۹-۱.

تاریخ ارسال: ۳ آبان ۱۴۰۳

تاریخ بازنگری: ۹ آذر ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۱ دی ۱۴۰۳

تاریخ چاپ: ۱۳ دی ۱۴۰۳

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

Identifying the Factors Influencing the Internalization of Moral Values in Informal Religious Education

I. Neda Eslami*: Department of Jurisprudence of Worship, University of Islamic Denominations, Tehran, Iran

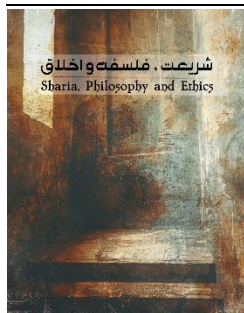
*Corresponding Author's Email: n.eslami56@yahoo.com

Abstract

This study aims to identify the factors influencing the internalization of moral values in informal religious education within the cultural context of Iran. This research employed a qualitative approach using thematic analysis. Data were collected through semi-structured interviews with 20 participants including religious educators, learners, and practitioners of informal religious education in Tehran. Participants were selected through purposive sampling with experiential diversity, and data collection continued until theoretical saturation. Thematic coding (open, axial, and selective) was performed using NVivo software. Analysis revealed three main categories: "interpersonal and relational factors," "contextual and environmental structures," and "intrapersonal elements of the learner." These included 15 subcategories and over 60 open codes. Key influencing factors included face-to-face interaction, the personal character of educators, learners' lived experiences, informal settings, cultural congruence, and psychological readiness. Effective internalization of moral values requires deep human interaction, meaningful educational contexts, and cognitive-affective readiness among learners. Informal religious education, when aligned with cultural and relational elements, can play a vital role in embedding moral values.

Keywords: *Moral value internalization; informal religious education; moral development; educator-learner interaction; thematic analysis*

How to cite: Eslami, N. (2024). Identifying the Factors Influencing the Internalization of Moral Values in Informal Religious Education. *Sharia, Philosophy and Ethics*, 2(4), 1-9.

Submit Date: 24 October 2024

Revise Date: 29 November 2024

Accept Date: 21 December 2024

Publish Date: 3 January 2025

© 2024 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

تحولات پرشتاب دنیای معاصر، چالش‌های بسیاری را برای تربیت اخلاقی نسل‌های جدید به‌ویژه در جوامع اسلامی ایجاد کرده است. افزایش نفوذ رسانه‌های نوین، فردگرایی فزاینده، تضعیف اقتدار نهادهای سنتی و گسترش سبک زندگی مصرف‌گرا، از جمله عواملی هستند که نهادهای ساز ارزش‌های اخلاقی را با مانع مواجه ساخته‌اند (Yusuf, 2021). در چنین شرایطی، نظام‌های آموزشی رسمی به‌تنهایی قادر به تأمین نیازهای تربیتی عمیق و معنابخش نوجوانان نیستند. بنابراین، توجه به آموزش‌های غیررسمی دینی به عنوان مکملی مؤثر در فرایند اجتماعی‌شدن اخلاقی ضروری به نظر می‌رسد (Davids & Waghid, 2020).

آموزش غیررسمی دینی به آن بخش از فرآیند تعلیم و تربیت اطلاق می‌شود که خارج از چارچوب رسمی مدارس و دانشگاه‌ها، در قالب جلسات مذهبی، ارتباطات خانوادگی، فعالیت‌های اجتماعی دینی و تعاملات چهره‌به‌چهره میان نسل‌ها اتفاق می‌افتد (Azmi, 2023). ویژگی بارز این نوع آموزش، سیالیت، داوطلبانه بودن، و تأثیرگذاری عاطفی آن است که بستر مناسبی برای درونی‌سازی مفاهیم اخلاقی فراهم می‌آورد. درونی‌سازی در این زمینه به معنای انتقال و تثبیت ارزش‌ها به نحوی است که فرد آن‌ها را بخشی از هویت خود تلقی کرده و در موقعیت‌های مختلف زندگی، بدون اجبار بیرونی، بر اساس آن‌ها رفتار کند (Narvaez & Lapsley, 2009).

مطالعات متعددی نشان داده‌اند که درونی‌سازی ارزش‌های اخلاقی، صرفاً از طریق آموزش نظری و شناختی حاصل نمی‌شود، بلکه به‌شدت تحت تأثیر عوامل بین‌فردی، تجربه‌های زیسته، فضای عاطفی و پیوست فرهنگی قرار دارد (Lapsley & Narvaez, 2014). در همین راستا، محیط‌های غیررسمی دینی نظیر جلسات خانگی، هیئت‌های مذهبی، ارتباط با الگوهای دینی و گفت‌وگوهای صمیمانه با مربیان معنوی، می‌توانند نقش مهمی در شکل‌گیری و نهادینه‌شدن اخلاق دینی ایفا کنند (Husin & Mamat, 2016).

در عین حال، فهم دقیق از سازوکارهای اثرگذار بر این فرایند نیازمند بررسی کیفی و عمیق تجربه‌های زیسته افراد در این زمینه است. پژوهش‌های کمی که عموماً با پرسش‌نامه‌های استاندارد انجام می‌شوند، قادر به کشف لایه‌های پنهان و پیچیده اثرگذاری آموزش‌های غیررسمی نیستند (Egan, 2022). بنابراین، پژوهش حاضر با رویکردی کیفی و با هدف کشف عوامل اثرگذار بر درونی‌سازی ارزش‌های اخلاقی در بستر آموزش غیررسمی دینی در ایران انجام شده است.

از سوی دیگر، در ادبیات تربیتی نیز بر این نکته تأکید شده که یادگیری اخلاقی مستلزم ارتباط فعال، یادگیری مشارکتی، و الگوگیری در زمینه‌های طبیعی زندگی است (Vessels & Huitt, 2005). آموزش غیررسمی، به‌ویژه در بستر دینی، امکان این نوع یادگیری زیسته را فراهم می‌آورد، چرا که ارزش‌ها در قالب عمل، رفتار و مواجهه واقعی با مسائل اخلاقی انتقال می‌یابند، نه صرفاً از طریق تعلیم نظری (Halstead & Pike, 2006).

تحقیقات انجام‌شده در جوامع مسلمان نیز حاکی از آن است که بسیاری از نوجوانان، اولین مواجهه جدی خود با ارزش‌های اخلاقی و معنوی را در بسترهای غیررسمی تجربه می‌کنند؛ از جمله حضور در مراسم مذهبی، شنیدن داستان‌های دینی از بزرگان خانواده یا شرکت در جلسات تربیتی مساجد (Hamid et al., 2022). این تجربه‌ها، غالباً با بار عاطفی و ارتباط شخصی همراه هستند و بنابراین می‌توانند موجب پیوند عمیق‌تری میان فرد و ارزش شوند.

در پژوهشی که توسط Zaytoun و همکاران (۲۰۲۰) انجام شد، نشان داده شد که مؤلفه‌هایی چون اعتماد بین مربی و متربی، فضای تعاملی، سازگاری پیام با فرهنگ بومی و استمرار در ارتباط، نقش کلیدی در درونی‌سازی موفق ارزش‌ها ایفا می‌کنند. همچنین، نقش فعال فراگیران در تحلیل و بازاندیشی اخلاقی، به‌عنوان عاملی مهم در تبدیل ارزش‌های انتزاعی به باورهای درونی‌شده معرفی شده است.

با این حال، در فضای پژوهشی کشور ایران، مطالعات اندکی به صورت نظام‌مند به بررسی عوامل مؤثر بر درونی‌سازی اخلاق دینی در بستر آموزش‌های غیررسمی پرداخته‌اند. اغلب مطالعات متمرکز بر آموزش رسمی یا تحلیل محتوای متون دینی هستند و کمتر به تجربه‌های زیسته افراد در محیط‌های غیررسمی توجه شده است. خلأ نظری و کاربردی در این حوزه، نیازمند پژوهش‌های عمیق‌تر و مبتنی بر روش‌های کیفی است تا بتوان سازوکارهای واقعی تأثیرگذاری این نوع آموزش را آشکار ساخت.

هدف اصلی پژوهش حاضر، شناسایی عوامل مؤثر بر درونی‌سازی ارزش‌های اخلاقی در بستر آموزش غیررسمی دینی با استفاده از روش تحقیق کیفی و تحلیل مضمون است. پژوهش در پی آن است تا با بررسی تجربه‌های مستقیم مربیان، متربیان و فعالان دینی، ابعاد مختلف این فرایند را روشن سازد و به تدوین چارچوبی مفهومی برای طراحی برنامه‌های مؤثر اخلاقی کمک نماید. یافته‌های این مطالعه می‌تواند به مربیان دینی، سیاست‌گذاران تربیتی و نهادهای فرهنگی در جهت بهبود اثربخشی آموزش‌های غیررسمی اخلاقی یاری رساند.

روش‌شناسی

در این پژوهش از روش کیفی با رویکرد تحلیل مضمون استفاده شده است تا به شناسایی عوامل مؤثر بر درونی‌سازی ارزش‌های اخلاقی در بستر آموزش غیررسمی دینی پرداخته شود. طراحی مطالعه به صورت اکتشافی-کیفی بوده و از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته برای جمع‌آوری داده‌ها بهره گرفته شد. مشارکت‌کنندگان این پژوهش شامل ۲۰ نفر از مربیان، کارشناسان تعلیم و تربیت دینی، طلاب، و فعالان حوزه آموزش غیررسمی دینی در شهر تهران بودند که به روش نمونه‌گیری هدفمند و با رعایت معیارهای تنوع تجربی انتخاب شدند. ملاک ورود به پژوهش، داشتن تجربه مستقیم در زمینه آموزش‌های دینی غیررسمی و توانایی بیان تجربیات بود.

فرآیند جمع‌آوری داده‌ها تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت؛ به این معنا که پس از انجام حدود ۲۰ مصاحبه، داده‌های جدیدی که منجر به شناسایی مفاهیم یا مقوله‌های تازه‌ای شود، به دست نیامد. مصاحبه‌ها به صورت حضوری و با رعایت اصول اخلاقی پژوهش انجام شد و تمامی مصاحبه‌ها با اجازه کتبی مشارکت‌کنندگان ضبط و سپس به صورت کامل پیاده‌سازی گردید.

برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون به شیوه کدگذاری باز، محوری و گزینشی استفاده شد. داده‌های گردآوری شده با بهره‌گیری از نرم‌افزار تحلیل کیفی NVivo مورد بررسی قرار گرفتند. در فرآیند تحلیل، ابتدا کدهای اولیه (مفاهیم) استخراج و سپس در قالب مقوله‌های فرعی و اصلی دسته‌بندی شدند. به منظور افزایش اعتبار داده‌ها از راهبردهای متنوعی از جمله بازبینی توسط مشارکت‌کنندگان، تحلیل همزمان داده‌ها با جمع‌آوری، و استفاده از هم‌نویسان پژوهش جهت تأیید مقوله‌ها بهره گرفته شد.

یافته‌ها

مقوله اول: نقش عوامل ارتباطی و انسانی

تعامل چهره‌به‌چهره:

یکی از مؤثرترین مؤلفه‌ها در فرایند درونی‌سازی ارزش‌های اخلاقی، تعامل مستقیم و عاطفی میان مربی و متربی است. این نوع ارتباط، بستری را برای انتقال غیررسمی مفاهیم فراهم می‌سازد. مشارکت‌کننده‌ای اظهار داشت: «وقتی با بچه‌ها رودررو صحبت می‌کنم، بیشتر از هر چیزی، رفتارم براشون مهمه، نه فقط حرفام.» این ارتباط باعث شکل‌گیری اعتماد، امکان ارائه بازخوردهای شخصی و الگوبرداری رفتاری می‌شود.

شخصیت الگوهای دینی:

ویژگی‌های اخلاقی و رفتاری مربیان نقش مهمی در درونی‌سازی ارزش‌ها ایفا می‌کند. صداقت عملی، تواضع و تطابق گفتار و رفتار، از جمله صفاتی هستند که توسط مشارکت‌کنندگان به عنوان عناصر کلیدی یاد شده‌اند. یکی از مربیان گفت: «وقتی خودم در عمل صادق نباشم، نمی‌تونم از بچه‌ها انتظار صداقت داشته باشم.»

نفوذ معنوی مربی:

حضور معنوی، آرامش در رفتار و خلوص نیت مربی، فضایی برای تأثیرگذاری عمیق‌تر فراهم می‌سازد. برخی از شرکت‌کنندگان بر این باور بودند که صرف بودن در کنار یک مربی با خلق معنوی، می‌تواند منشأ الهام اخلاقی باشد. به گفته یکی از مربیان: «وقتی با استاد هستم، انگار با نگاهش هم اخلاق رو یاد می‌گیرم.»

مشارکت فعال فراگیران:

درگیر شدن فعالانه فراگیران در گفت‌وگو، پرسشگری، و اظهار نظر، میزان پذیرش و تأمل در مفاهیم اخلاقی را افزایش می‌دهد. یکی از شرکت‌کنندگان اذعان داشت: «هر وقت خود بچه‌ها پرسش می‌کنن یا نظر می‌دن، معلومه که درگیر موضوع شدن.»

بازخورد اخلاقی فردی:

راهنمایی‌های شخصی، نصیحت خصوصی و مرور رفتاری در فضایی محترمانه و حمایتگر، بستر مناسبی برای اصلاح رفتار و تعمیق ارزش‌ها فراهم می‌کند. یک مربی عنوان کرد: «گاهی یک گفتگوی دو نفره با یه نوجوان، از ده‌ها سخنرانی عمومی مؤثرتره.»

مقوله دوم: ساختارهای زمینه‌ای و محیطی

فضای غیررسمی و صمیمانه:

عدم رسمی بودن و صمیمیت محیط آموزشی، زمینه‌ای برای اعتماد و پذیرش بیشتر فراهم می‌سازد. برخی مشارکت‌کنندگان بیان کردند که فضای بی‌تکلف جلسات، تأثیرگذاری پیام‌های اخلاقی را دوچندان می‌کند. یکی از مربیان گفت: «توی جلساتی که حس رفاقت هست، راحت‌تر می‌تونم درباره شک و تردیدام حرف بزنم.»

استفاده از مکان‌های دینی:

حضور در فضاهای دینی مانند مساجد، هیئات مذهبی یا جلسات خانگی، سبب ایجاد حالت قدسی و توجه به مفاهیم ارزشی می‌شود. یکی از مربیان بیان کرد: «جلسه‌ای که توی فضای معنوی باشه، خودش دل‌ها رو آماده‌تر می‌کنه.»

پیوست فرهنگی آموزش:

تطابق مفاهیم آموزشی با فرهنگ بومی و استفاده از مثال‌های ملموس، موجب درک بهتر مفاهیم اخلاقی می‌گردد. مشارکت‌کننده‌ای اظهار داشت: «وقتی مثالی می‌زنم از زندگی واقعی خودشون، بهتر درکش می‌کنن.»

پشتیبانی خانواده:

نقش والدین در تقویت یا تضعیف ارزش‌های منتقل‌شده بسیار چشمگیر است. به گفته یکی از مربیان: «اگه خانواده پیام ما رو تکمیل نکنه، یا حتی نقضش کنه، تأثیر ما خنثی می‌شه.»

استمرار و تکرار برنامه‌ها:

یادگیری و درونی‌سازی ارزش‌ها نیاز به زمان و تکرار دارد. یکی از شرکت‌کنندگان تأکید داشت: «با یکی دو جلسه که چیزی درونی نمی‌شه، باید برنامه منظم باشه.»

دسترسی پذیری منابع دینی:

وجود منابع جانبی مثل کتابچه‌ها، فایل‌های صوتی و پلتفرم‌های دیجیتال دینی، به تکرار و تثبیت آموزه‌های اخلاقی کمک می‌کند. به گفته یکی از مربیان: «خیلی وقتا بچه‌ها ازم فایل صوتی جلساتو می‌خوان، چون می‌خوان دوباره گوش بدن».

مقوله سوم: مؤلفه‌های درونی فرد مربی

درگیری شناختی با مفاهیم اخلاقی:

فهم، تحلیل و ارتباط مفاهیم اخلاقی با باورهای شخصی، نقش مهمی در درونی‌سازی ایفا می‌کند. یکی از مربیان بیان کرد: «وقتی یه مفهومی رو خودم تحلیل می‌کنم، دیگه فقط حفظ نیستم، باورش می‌کنم».

آمادگی روانی-عاطفی:

پذیرش درونی مفاهیم، نیازمند آمادگی عاطفی و ذهنی است. برخی شرکت‌کنندگان عنوان کردند که اضطراب، خشم یا مقاومت‌های درونی می‌تواند مانعی بر سر راه درونی‌سازی باشد. «تا وقتی دلش نخواست و آماده نباشه، هرچی هم بگیم فایده نداره».

تجربه زیسته مربی:

تجربه‌های شخصی مانند شکست، احساس گناه، یا تجربه ظلم، باعث نزدیکی بیشتر فرد به ارزش‌های اخلاقی می‌شود. یکی از شرکت‌کنندگان گفت: «وقتی یه اشتباه بد کردم، تازه فهمیدم بخشش یعنی چی».

نیاز به معنا و هویت دینی:

جستجوی معنا، تعلق و هویت دینی، انگیزه‌ای قدرتمند برای پذیرش ارزش‌های اخلاقی است. یکی از نوجوانان در مصاحبه گفت: «دنبال اینم که بدونم کی هستم، چرا باید درست زندگی کنم».

خودنظارتی اخلاقی:

توانایی ارزیابی شخصی، احساس مسئولیت و وجدان اخلاقی، عامل پایداری ارزش‌ها در رفتار فردی است. یکی از مشارکت‌کنندگان اظهار داشت: «وقتی خودش بفهمه اشتباه کرده، دیگه نیاز به تنبیه نداره».

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که فرایند درونی‌سازی ارزش‌های اخلاقی در آموزش غیررسمی دینی، تحت تأثیر سه دسته کلی از عوامل قرار دارد: عوامل ارتباطی و انسانی، ساختارهای زمینه‌ای و محیطی، و مؤلفه‌های درونی فرد مربی. در هر یک از این مقوله‌ها، زیرمؤلفه‌هایی شناسایی شد که تعامل میان مربی و مربی، فضای فرهنگی و دینی محیط آموزشی، و همچنین وضعیت شناختی و روانی فرد را در شکل‌گیری درونی اخلاق دینی برجسته می‌سازد.

یکی از مهم‌ترین یافته‌ها، تأکید شرکت‌کنندگان بر نقش تعامل چهره‌به‌چهره و صمیمانه با مربی دینی بود. چنین تعاملی نه تنها به انتقال محتوا کمک می‌کند، بلکه زمینه‌ای برای الگوبرداری رفتاری، دریافت بازخورد اخلاقی، و شکل‌گیری اعتماد ایجاد می‌کند. این یافته هم‌راستا با مطالعات Narvaez & Lapsley (۲۰۰۹) است که نشان دادند تعاملات بین فردی با بار عاطفی بالا، می‌تواند اخلاق را از سطح شناختی به سطح رفتاری و درونی ارتقا دهند. همچنین در پژوهش Lapsley & Narvaez (۲۰۱۴) تأکید شده است که شخصیت و رفتار معلم، یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر شکل‌گیری هویت اخلاقی در نوجوانان است.

یافته دیگر پژوهش حاضر، اهمیت فضای غیررسمی، معنوی و صمیمانه در جلسات دینی بود که از سوی مشارکت‌کنندگان به عنوان بستری کلیدی برای پذیرش ارزش‌های اخلاقی عنوان شد. این نتایج با تحقیق Husin & Mamat (۲۰۱۶) هم‌راستا است که نشان دادند در محیط‌های دینی غیررسمی، فرصت‌های بیشتری برای انتقال ارزش‌ها در فضایی آرام و بدون اجبار فراهم می‌شود. همچنین Zaytoun et al (۲۰۲۰) اشاره کرده‌اند که فضای تعامل محور، که در آن فرد بتواند آزادانه پرسش کند و تأمل نماید، تأثیر بیشتری بر پذیرش ارزش‌های اخلاقی دارد.

در سطح ساختاری، وجود پیوست فرهنگی در آموزش‌های دینی از دیگر یافته‌های مهم این پژوهش بود. مربیان دینی‌ای که از مثال‌های بومی، تجربه‌های زیسته، یا داستان‌های ملموس استفاده کرده بودند، اثرگذاری بیشتری در انتقال مفاهیم اخلاقی داشتند. این مسئله در پژوهش Azmi (۲۰۲۳) نیز تأیید شده است، جایی که آموزش دینی زمانی مؤثرتر تلقی شده که با فرهنگ و زبان بومی جامعه هدف هماهنگ بوده است.

یکی از نکات برجسته یافته‌ها، توجه به تجربه‌های زیسته متریان و نقش آن در بازتعریف اخلاق دینی بود. برای مثال، تجربه خطا یا احساس پشیمانی در برخی متریان، زمینه‌ای برای درونی‌سازی ارزش‌هایی چون صداقت، بخشش و مسئولیت‌پذیری فراهم کرده بود. در همین راستا، Davids & Waghid (۲۰۲۰) بر اهمیت تربیت اخلاقی در مواجهه‌های واقعی زندگی تأکید دارند، نه صرفاً در فضای کلاس درس. تجربه عملی و درگیری با چالش‌های واقعی، آموزش اخلاق را از حوزه نظری به زیسته منتقل می‌کند.

همچنین یافته‌ها نشان داد که مؤلفه‌های روان‌شناختی فردی نظیر آمادگی عاطفی، نیاز به معنا، یا میل به خودنظارتی، از جمله عناصر مهم در درونی‌سازی ارزش‌ها هستند. نوجوانانی که در مراحل بحرانی هویتی قرار داشتند یا نیاز به تعلق معنوی در خود احساس می‌کردند، بیشتر پذیرای آموزه‌های اخلاقی بودند. این نتیجه با یافته‌های Hamid et al (۲۰۲۲) هم‌راستا است که نشان دادند بحران‌های هویتی می‌توانند افراد را به سوی منابع معنوی سوق دهند.

در بعد آموزشی، استمرار در جلسات، تعامل پایدار با الگوهای دینی و تکرار مفاهیم اخلاقی در قالب‌های متنوع، به عنوان عامل مؤثر بر تثبیت ارزش‌ها شناخته شد. در پژوهش Halstead & Pike (۲۰۰۶) نیز اشاره شده که تکرار مستمر مفاهیم ارزشی، نقش مهمی در شکل‌گیری تدریجی رفتارهای اخلاقی دارد. به علاوه، وجود منابع جانبی مانند فایل‌های صوتی، کتابچه‌ها و امکان دسترسی پیوسته به مربی، در تقویت تأمل و بازاندیشی اخلاقی مؤثر ارزیابی شد؛ نکته‌ای که با مطالعه Vessels & Huitt (۲۰۰۵) همخوانی دارد.

در نهایت، مشارکت فعال متریان، علاقه‌مندی و فرصت مشارکت در بحث‌های اخلاقی، موجب فعال شدن فرایند شناختی و عاطفی در یادگیری اخلاقی می‌شود. به تعبیر Egan (۲۰۲۲)، یادگیری اخلاقی زمانی مؤثر است که متریان نه صرفاً گیرنده، بلکه «هم‌آفرین» معنا باشد. این مشارکت شناختی و عاطفی، سنگ‌بنای درونی‌سازی حقیقی ارزش‌ها را شکل می‌دهد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ گونه تضاد منافی وجود ندارد.

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

References

- Azmi, M. N. L. (2023). Moral education and Islamic pedagogy: Informal settings and lived experiences. *Journal of Islamic Education*, 12(1), 34–49.
- Davids, N., & Waghid, Y. (2020). *Democratic education and Muslim pedagogy*. Springer.
- Egan, K. (2022). *Getting it wrong from the beginning: Our progressivist inheritance from Herbert Spencer, John Dewey, and Jean Piaget*. Yale University Press.
- Halstead, J. M., & Pike, M. A. (2006). *Citizenship and moral education: Values in action*. Routledge.
- Hamid, M., Hassan, S., & Aziz, R. (2022). Informal moral education in Muslim communities: The role of religious rituals and family. *International Journal of Islamic Thought*, 21(2), 77–90.
- Husin, W. N. M., & Mamat, M. (2016). The role of religious teachers in developing Islamic ethical behavior among Malaysian youth. *Journal of Moral Education*, 45(2), 213–226.
- Lapsley, D. K., & Narvaez, D. (2014). *Moral development, self, and identity*. Psychology Press.
- Narvaez, D., & Lapsley, D. K. (2009). Moral identity, moral functioning, and the development of moral character. In D. M. Bartels (Ed.), *The psychology of learning and motivation* (Vol. 50, pp. 237–274). Academic Press.
- Vessels, G., & Huitt, W. (2005). *Moral and character development*. Educational Psychology Interactive. Retrieved from <http://www.edpsycinteractive.org>
- Yusuf, H. O. (2021). Reimagining moral education in the age of digital disruption. *Journal of Education and Society*, 41(3), 51–66.
- Zaytoun, H., El-Kassem, S., & Salim, A. (2020). Dynamics of moral value internalization in informal Islamic learning. *Contemporary Islamic Education Review*, 18(4), 112–131.